

ԸՆԿԵՐ Ի. Վ. ՍՏԱԼԻՆԻ

Ճ Ա Ռ Ը

ՄՈՍԿՎԱ ՔԱՂԱՔԻ ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՕԿՐՈՒԳԻ
ԸՆՏՐՈՂՆԵՐԻ ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒԱ

1946 թվ.ի ՓԵՏՐՎԱՐԻ 9-ԻՆ

ՆԱԽԱԳԱՀ.

Խոսքը տրվում է Իոսիֆ Վիսսարիոնովիչ Ստալինին:

(Տրիբունայի վրա բնկեր Ստալինի երեալը բնտրողների կողմից դիմա-վորվում է բուռն օվացիայով, որը տևում է մի քանի րոպե: Մեծ Քատրոնի ամբողջ դահլիճը ճռտնկայս ողջունում է բնկեր Ստալինին: Դանլիճից ան-բնդհատ լսվում են բացականչություններ. «Մեծ Ստալինին, ուռա», «Կեցցե՛ Մեծ Ստալինը, ուռա՛», «Հարգատ Ստալինին, ուռա՛»):

ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆ.

Ընկերներ:

Գերագույն Սովետի վերջին ընտրությունների ժամանակվանից անցել է ութ տարի: Իսկ վճռական բնույթի իրադարձություններով հարուստ ժամա-նակաշրջան էր: Առաջին չորս տարիներն անցան երրորդ հնգամյակի իրա-գործման համար սովետական մարդկանց լարված աշխատանքի մեջ: Երկ-րորդ չորս տարիները ընդգրկում են գերմանական և ճապոնական ագրեսիո-նների դեմ մղված պատերազմի իրադարձությունները՝ երկրորդ համաշխար-հային պատերազմի իրադարձությունները: Անտարակույս, պատերազմը ան-ցած ժամանակաշրջանի գլխավոր մոմենտն է:

Ծիշտ չէր լինի մտածել, որ երկրորդ համաշխարհային պատերազմը ծագեց պատահականորեն կամ թե այս կամ այն պետական գործիչների սխալների հետևանքով, թեև սխալներ, անտարակույս, տեղի են ունեցել: Բրականում պատերազմը ծագեց որպես համաշխարհային տնտեսական ու քաղաքական ուժերը ժամանակակից մոնոպոլիստական կապիտալիզմի բա-զայի վրա զարգացնելու անխուսափելի հետևանք: Մարքսիստները բազմիցս հայտարարում էին, որ համաշխարհային տնտեսության կապիտալիստական սխտեմը իր մեջ կրում է ընդհանուր ճգնաժամի և ռազմական ընդհարում-ների տարրեր, որ այդ պատճառով համաշխարհային կապիտալիզմի զար-գացումը մեր ժամանակ տեղի է ունենում ոչ թե սահուն ու հավասարաչափ առաջընթացի ձևով, այլ ճգնաժամների և ռազմական կատաստրոֆների միջո-ցով: Բանն այն է, որ կապիտալիստական երկրների զարգացման անհավա-սարաչափությունը սովորաբար որոշ ժամանակից հետո հանգեցնում է հա-վասարակշռության սուր խախտման կապիտալիզմի համաշխարհային սխ-տեմի ներսում, ըստ որում կապիտալիստական երկրների այն խումբը, որն իրեն համարում է հումքով և վաճառահանման շուկաներով նվազ ապահով-

ված, սովորաբար փորձեր է կատարում զինված ուժ գործադրելու միջոցով փոփոխելու դրույթունը և իր օգտին վերաբաժանելու ժազդեցության ոլորտները: Դրա հետևանքով կապիտալիստական աշխարհը պառակտվում է երկու թշնամական բանակի և նրանց միջև ծագում է պատերազմ:

Թերևս կարելի լիներ խուսափել ռազմական կատաստրոֆներից, եթե հնարավոր լիներ համաձայնեցված և խաղաղ որոշումներ կայացնելու կարգով երկրների միջև պարբերաբար վերաբաշխել հումքը և վաճառահանման շուկաները համաձայն նրանց տնտեսական կշռի: Սակայն, այդ բանը հնարավոր չէ իրագործել համաշխարհային տնտեսության զարգացման ներկա կապիտալիստական պայմաններում:

Այսպիսով համաշխարհային տնտեսության կապիտալիստական սխտեմի առաջին ճգնաժամի հետևանքով ծագեց առաջին համաշխարհային պատերազմը, իսկ երկրորդ ճգնաժամի հետևանքով ծագեց երկրորդ համաշխարհային պատերազմը:

Դա, իհարկե, չի նշանակում, թե երկրորդ համաշխարհային պատերազմը առաջինի պատճենն է: Ընդհակառակը, երկրորդ համաշխարհային պատերազմը էապես տարբերվում է առաջինից իր բնույթով: Պետք է նկատի ունենալ, որ ֆաշիստական գլխավոր պետությունները՝ Գերմանիան, Ճապոնիան, Իտալիան՝ դաշնակից երկրների վրա հարձակվելուց առաջ իրենց մոտ ոչնչացրին բուրժուական-դեմոկրատական ազատությունների վերջին մնացորդները, իրենց մոտ հաստատեցին տեռորիստական դաժան ուժի մ, ոտնակոխ արին փոքր երկրների սուվերենությունը և ազատ զարգացման սկզբունքը, ուրիշների հողերը զավթելու քաղաքականությունը հայտարարեցին իրենց սեփական քաղաքականություն և ազդարարեցին ի լուր ամենքի, որ իրենք ձգտում են համաշխարհային տիրապետության և ֆաշիստական ուժի մի տարածման ամբողջ աշխարհում, ըստ որում Զեխո-Սլովակիան և Զինաստանի կենտրոնական շրջանները զավթելով առանցքի պետությունները ցույց տվին, որ իրենք պատրաստ են իրագործելու բոլոր ազատասեր ժողովուրդներին ստրկացնելու վերաբերյալ իրենց սպառնալիքը: Այդ պատճառով առանցքի պետությունների դեմ մղված երկրորդ համաշխարհային պատերազմը, ի տարբերություն առաջին համաշխարհային պատերազմից, հենց սկզբից ընդունեց հակաֆաշիստական, ազատագրական պատերազմի բնույթ, որի խնդիրներից մեկն էր նաև վերականգնել դեմոկրատական ազատությունները: Առանցքի պետությունների դեմ մղվող պատերազմի մեջ Սովետական Միության մտնելը կարող էր միայն ուժեղացնել, — և իսկապես ուժեղացրեց, — երկրորդ համաշխարհային պատերազմի հակաֆաշիստական և ազատագրական բնույթը:

Այդ հողի վրա էլ ստեղծվեց Սովետական Միության, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների, Մեծ Բրիտանիայի և մյուս ազատասեր պետությունների հակաֆաշիստական կռաւիցիան, որը հետո վճռական դեր խաղաց առանցքի պետությունների զինված ուժերը ջախջախելու գործում:

Այսպես է երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ծագման և բնույթի հարցի դրույթունը:

Այժմ, թերևս, բոլորը խոստովանում են, որ պատերազմը ժողովուրդների կյանքում իրոք պատահականություն չէր և չէր կարող լինել, որ նա գործնականում վերածվեց ժողովուրդների պատերազմի հանուն իրենց գո-

յության, որ հենց դրա համար նա չէր կարող լինել արագընթաց, կայծակ-
նային:

Ինչ վերաբերում է մեր երկրին, ապա նրա համար այդ պատերազմը
մեր Հայրենիքի պատմության մեջ երբևիցե վերապրած բոլոր պատերազմ-
ներից ամենադաժանը և ամենածանրն էր:

Բայց պատերազմը միայն նզովք չէր: Պատերազմը դրա հետ միասին
ժողովրդի բոլոր ուժերի փորձության ու ստուգման մեծ դպրոց էր: Պատե-
րազմը մերկացրեց բոլոր փաստերն ու իրադարձությունները թիկունքում և
ոազմաճակատում, նա անողոք կերպով պատռեց պետությունների, կառա-
վարությունների, պարտիաների իսկական դեմքը ծածկող բոլոր քողերն ու
ծածկոցները և նրանց բեմ դուրս բերեց առանց դիմակի, առանց գունա-
զարդումների, նրանց բոլոր թերություններով և արժանիքներով հանդերձ:
Պատերազմը քննության նման ինչ-որ բան սարքեց մեր սովետական հասա-
րակակարգի, մեր պետության, մեր կառավարության, մեր կոմունիստական
պարտիայի համար և հանրագումարի բերեց նրանց աշխատանքը, կարծես
թե ասելով մեզ. ահա նրանք, ձեր մարդիկ ու կազմակերպությունները,
նրանց գործերն ու օրերը, նայեցե՛ք նրանց ուշադրությամբ և հատուցե՛ք
իրենց գործերի համեմատ:

Դա պատերազմի գրական կողմերից մեկն է:

Մեզ, ընտրողներին համար, այդ հանգամանքը մեծ նշանակություն
ունի, որովհետև դա մեզ օգնում է արագ և օրեկտիվորեն գնահատելու
պարտիայի ու նրա մարդկանց գործունեությունը և ճիշտ հետևություններ
անելու: Ուրիշ ժամանակ հարկ կլինե՛ր ուսումնասիրել պարտիայի ներկա-
յացուցիչների ելույթները և զեկուցումները, վերլուծել դրանք, համեմատել
նրանց խոսքերը նրանց գործերի հետ, կատարել ամփոփումներ և այլն: Դա
պահանջում է բարդ և խոշոր աշխատանք, ըստ որում երաշխիք չկա, որ
սխալներ թույլ չեն տրվի: Այլ բան է այժմ, երբ պատերազմը աչքի առաջ
է, երբ պատերազմը ինքը ստուգել է մեր կազմակերպությունների ու ղեկա-
վարների աշխատանքը և կատարել աշխատանքի արդյունքների հանրագու-
մարը: Այժմ մեզ համար շատ ավելի հեշտ է հասկանալ և հանգել ճիշտ
հետևություններին:

Այսպես ուրեմն, որո՞նք են պատերազմի արդյունքները:

Գոյություն ունի մեկ գլխավոր արդյունք, որի հիման վրա ծագել են
մյուս բոլոր արդյունքները: Այդ արդյունքն այն է, որ պատերազմի վերջում
թշնամիները կրեցին պարտություն, իսկ մենք մեր դաշնակիցների հետ գուրս
եկանք հաղթող: Մենք պատերազմը ավարտեցինք լիակատար հաղթանակ
տանելով թշնամիների դեմ.— դա պատերազմի գլխավոր արդյունքն է: Բայց
դա շատ ընդհանուր արդյունք է, և մենք չենք կարող այստեղ վերջակետ
դնել: Իհարկե, թշնամիներին ջախջախելը այնպիսի պատերազմում, ինչպի-
սին երկրորդ համաշխարհային պատերազմն էր, որպիսին դեռևս չէր եղել
մարդկության պատմության մեջ, նշանակում է հասնել համաշխարհային-
պատմական հաղթանակի: Այս բոլորը ճիշտ է: Սակայն դա, այնուամենայ-
նիվ, ընդհանուր արդյունքն է, և մենք չենք կարող հանգստանալ դրանով:
Մեր հաղթանակի պատմական մեծ նշանակությունը հասկանալու համար
անհրաժեշտ է ավելի կոնկրետ կերպով պարզել այդ բանը:

Այսպես ուրեմն, ինչպե՞ս պետք է հասկանալ թշնամիների դեմ մեր

տարած հաղթանակը, ի՞նչ կարող է նշանակել այդ հաղթանակը մեր երկրի ներքին ուժերի զրոյթյան և զարգացման տեսակետից:

Մեր հաղթանակը նշանակում է, ամենից առաջ, որ հաղթեց մեր սովետական հասարակակարգը, որ սովետական հասարակակարգը հաջողությամբ բռնեց քննությունը պատերազմի կրակի մեջ և ապացուցեց իր լիակատար կենսունակությունը:

Ինչպես հայտնի է, օտարերկրյա մամուլում բազմիցս պնդումներ են եղել, թե սովետական հասարակակարգը հանդիսանում է ձախողման դատապարտված «ոսկոտ էքսպերիմենտ», թե սովետական հասարակակարգը կյանքում արժատներ չունեցող և ԶԵԿԱ-յի օրգանների կողմից ժողովրդի վզին փաթաթված «թղթե տնակ» է, թե բավական է գրսից փոքրիկ հարված, որ այդ «թղթե տնակը» հօդս ցնդի:

Այժմ մենք կարող ենք ասել, որ պատերազմը տապալեց օտարերկրյա մամուլի այդ բոլոր պնդումները, որպես անհիմն պնդումներ: Պատերազմը ցույց տվեց, որ սովետական հասարակակարգը ժողովրդի ընդերքից աճած և նրա հզոր օժանդակությունը վայելող իսկական ժողովրդական հասարակակարգ է, որ սովետական հասարակակարգը հասարակության կազմակերպման միանգամայն կենսունակ և կայուն ձևն է:

Ավելին: Այժմ խոսքը արդեն չի վերաբերում այն բանին, թե սովետական հասարակակարգը կենսունակ է, թե ոչ, որովհետև պատերազմի ականառու դասերից հետո սկեպտիկներից ոչ ոք չի համարձակվում այլևս կասկածներով հանդես գալ սովետական հասարակակարգի կենսունակության վերաբերյալ: Այժմ խոսքն այն մասին է, որ սովետական հասարակակարգը ավելի կենսունակ և կայուն դուրս եկավ, քան ոչ-սովետական հասարակակարգը, որ սովետական հասարակակարգը հանդիսանում է հասարակության կազմակերպման ավելի լավ ձև, քան որևէ այլ, ոչ-սովետական հասարակակարգ:

Մեր հաղթանակը նշանակում է, երկրորդ, որ հաղթեց մեր սովետական պետական կարգը, որ մեր սովետական բազմազգ պետությունը դիմացավ պատերազմի բոլոր վերձույթուններին և ապացուցեց իր կենսունակությունը:

Ինչպես հայտնի է, օտարերկրյա մամուլի ականավոր գործիչները բազմիցս արտահայտվել են այն ոգով, թե սովետական բազմազգ պետությունը ռազմատական և անկենդան կառուցվածք է, թե որևէ բարդության դեպքում Սովետական Միության քայքայումը անխուսափելի է, թե Սովետական Միությունը սպասում է Ավստրո-Հունգարիայի ճակատագիրը:

Այժմ մենք կարող ենք ասել, որ պատերազմը հերքեց օտարերկրյա մամուլի այդ հայտարարությունները, որպես ամեն հիմքից զուրկ հայտարարություններ: Պատերազմը ցույց տվեց, որ սովետական բազմազգ պետական կարգը հաջողությամբ բռնեց քննությունը, է՛լ ավելի ամրապնդվեց պատերազմի ժամանակ և դուրս եկավ միանգամայն կենսունակ պետական կարգ: Այդ պարոնները չհասկացան, որ Ավստրո-Հունգարիայի հետ նմանեցնելը անհիմն է, որովհետև մեր բազմազգ պետությունը աճել է ո՛չ թե բուրժուական հիման վրա, որը խթանում է ազգային անվստահության և ազգային թշնամանքի զգացմունքներ, այլ սովետական հիման վրա, որն, ընդհակառակը, բարեկամության և եղբայրական համագործակցության զգացմունքներ է արմատավորում մեր պետության ժողովուրդների միջև:

Ասենք, պատերազմի դասերից հետո այդ պարոնները այլևս չեն հա-

մարձակվում հանդես գալ սովետական պետական կարգի կենսունակության ժխտումով: Այժմ խոսքը արդեն սովետական պետական կարգի կենսունակությանը չի վերաբերում, որովհետև նրա կենսունակությունը կասկածի ենթակա չէ: Այժմ խոսքը վերաբերում է այն բանին, որ սովետական պետական կարգը հանդիսացավ բազմազգ պետության օրինակ, որ սովետական պետական կարգը պետական կազմակերպության այնպիսի սխեմա է, որտեղ ազգային հարցը և ազգերի համագործակցության պրոբլեմը ավելի լավ են լուծված, քան որևէ այլ բազմազգ պետության մեջ:

Մեր հաղթանակը նշանակում է, երրորդ, որ հաղթեցին սովետական զինված ուժերը, հաղթեց մեր Կարմիր Բանակը, որ Կարմիր Բանակը հերոսաբար դիմացավ պատերազմի բոլոր ձախորդություններին, գլխավոր ջախջախեց մեր թշնամիների բանակները և պատերազմից դուրս եկավ հաղթող: (Բացականչություն տեղից՝ «Ընկեր Ստալինի ղեկավարությամբ»: Բոլորը ոտի էն կանգնում: Բուռն, երկար ժամանակ չղաղաւող ծափահարություններ, որոնք վերածվում են օվացիայի):

Այժմ բոլորը, ինչպես բարեկամները, այնպես էլ թշնամիները, խոստովանում են, որ Կարմիր Բանակը գտնվեց իր մեծ խնդիրների բարձրության վրա: Սակայն, բանը այդպես չէր վեց տարի առաջ, պատերազմի նախօրյակին: Ինչպես հայտնի է, օտարերկրյա մամուլի ականավոր գործիչները և ռազմական գործի ճանաչված շատ հեղինակություններ արտասահմանում բազմիցս հայտարարում էին, թե Կարմիր Բանակի վիճակը մեծ կասկածներ է ներշնչում, թե Կարմիր Բանակը վատ է զինված և չունի իսկական հրամանատարական կազմ, թե նրա բարոյական վիճակը ցած է ամեն մի քննադատությունից, թե նա գուցե և պիտանի լինի պաշտպանության համար, բայց հարձակման համար պիտանի չէ, թե գերմանական զորքերի կողմից տրված հարվածի դեպքում Կարմիր Բանակը կքայքայվի թեև ոտներով հսկայի» նման: Այսպիսի հայտարարություններ արվում էին ոչ միայն Գերմանիայում, այլև Ֆրանսիայում, Անգլիայում, Ամերիկայում:

Այժմ մենք կարող ենք ասել, որ պատերազմը տապալեց այդ բոլոր հայտարարությունները որպես անհիմն և ծիծաղաշարժ հայտարարություններ: Պատերազմը ցույց տվեց, որ Կարմիր Բանակը ոչ թե թեկուզ ոտներով հսկա է, այլ մեր ժամանակի առաջնակարգ բանակ, որն ունի միանգամայն ժամանակակից սպառազինություն, ամենափորձված հրամանատարական կազմ և բարոյական-մարտական բարձր հատկություններ: Զպետք է մոռանալ, որ Կարմիր Բանակը այն նույն բանակն է, որը գլխավոր ջախջախեց գերմանական բանակին, որ դեռևս երեկ սարսափ էր տաքածում եվրոպական պետությունների բանակների վրա:

Պետք է նշել, որ Կարմիր Բանակի «քննադատները» գնալով ավելի ու ավելի են պակասում: Ավելին, արտասահմանյան մամուլում ավելի ու ավելի հաճախակի են հոդվածներ երևում, որոնք նշում են Կարմիր Բանակի բարձր հատկությունները, նրա մարտիկների և հրամանատարների վարպետությունը, նրա ստրատեգիայի և տակտիկայի անթերիությունը: Դա հասկանալի էլ է: Մոսկվայի և Ստալինգրադի մոտ, Կուրսկի և Բելգորոդի մոտ, Կիևի և Կիրովոգրադի մոտ, Մինսկի և Բորոյսկի մոտ, Լենինգրադի և Տալլինի մոտ, Յասսիի և Լվովի մոտ, Վիսլայի և Նեմանի վրա, Դանուբի և Օդերի վրա, Վիեննայի և Բեռլինի մոտ Կարմիր Բանակի տարած փայ-

լուն հաղթանակներից հետո, այդ բոլորից հետո չի կարելի շխտատվանել, որ Կարմիր Բանակը առաջնակարգ բանակ է, որից կարելի է կլինեն շատ բան սովորել: (Բուոն ծափաճաբուրյուններ):

Մենք կոնկրետ կերպով այսպես ենք հասկանում մեր երկրի հաղթանակը նրա թշնամիների դեմ:

Սրանք են հիմնականում պատերազմի արդյունքները:

Սխալ կլիներ մտածել, թե կարելի է այդպիսի պատմական հաղթանակի հասնել առանց ամբողջ երկիրը նախապես ակտիվ պաշտպանության նախապատրաստելու: Ոչ պակաս սխալ կլինեն ենթադրել, թե այդպիսի նախապատրաստությունը կարելի է կատարել կարճ ժամկետում, ինչ-որ երեք-չորս տարվա ընթացքում: Ավելի ևս սխալ կլինեն պնդել, թե մենք հաղթանակի ենք հասել սոսկ մեր զորքերի քաջության շնորհիվ: Առանց քաջության, իհարկե, անհնարին է հաղթանակի հասնել: Սակայն, սոսկ քաջությունը բավական չէ բազմամարդ բանակ, առաջնակարգ սպառազինություն, լավ մարզված սպայական կադրեր և վատ չդրված մատակարարում ունեցող թշնամուն հաղթահարելու համար: Այդպիսի թշնամու հարվածը ընդունելու, նրան հակահարված տալու, իսկ այնուհետև նրան լիակատար պարտության մատնելու համար անհրաժեշտ էր, բացի մեր զորքերի անօրինակ քաջությունից, ունենալ միանգամայն ժամանակակից սպառազինություն, և այն էլ բավարար քանակով, և լավ կազմակերպված մատակարարում՝ նույնպես բավարար չափերով: Բայց դրա համար անհրաժեշտ էր ունենալ, և այն էլ բավարար քանակով, այնպիսի տարրական բաներ, ինչպես մետաղ սպառազինություն, հանդերձանք, ձեռնարկությունների սարքավորում արտադրելու համար. վառելիք՝ ձեռնարկությունների և տրանսպորտի աշխատանքը ապահովելու համար. քամբակ՝ հագուստ արտադրելու համար. ճաշ՝ բանակը մատակարարելու համար:

Կարելի է արդյոք պնդել, որ երկրորդ համաշխարհային պատերազմի մեջ մտնելուց առաջ մեր երկիրն արդեն ուներ այդ կարիքները հիմնականում բավարարելու համար պահանջվող նվազագույն-անհրաժեշտ նյութական հնարավորությունները: Ծա կարծում եմ, որ կարելի է պնդել: Այդ վիթխարի զործի նախապատրաստման համար հարկ եղավ իրագործել ժողովրդական տնտեսության զարգացման երեք հնգամյա պլան: Հենց այդ երեք հնգամյակները մեզ օգնեցին ստեղծելու այդ նյութական հնարավորությունները: Համենայն դեպս, մեր երկրի դրությունը այդ տեսակետից երկրորդ համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին, 1940 թվին, մի քանի անգամ ավելի լավ էր, քան առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին, 1913 թվին:

Ի՞նչ նյութական հնարավորություններ ուներ մեր երկիրը երկրորդ համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին:

Այս բանը հասկանալու համար ձեզ օգնելու նպատակով ինձ անհրաժեշտ է այստեղ հակիրճ հաշվետվություն տալ ակտիվ պաշտպանության համար մեր երկիրը նախապատրաստելու ասպարեզում կոմունիստական պարտիայի գործունեության մասին:

Եթե վերցնենք 1940 թվին՝ երկրորդ համաշխարհային պատերազմի նախօրյակի տվյալները և դրանք համեմատենք 1913 թվին՝ առաջին համաշ-

խարհային պատերազմի նախօրյակի տվյալների հետ, ապա մենք կստանանք այսպիսի պատկեր.

1913 թվի ընթացքում մեր երկրում արտադրվել է 4 միլիոն 220 հազար տոննա շուգուն, 4 միլիոն 230 հազար տոննա պողպատ, 29 միլիոն տոննա ածուխ, 9 միլիոն տոննա նավթ, 21 միլիոն 600 հազար տոննա ապրանքային ճացաճատիկ, 740 հազար տոննա ճուճ-բամբակ:

Սրանք էին մեր երկրի նյութական հնարավորությունները, որոնցով նա մտավ առաջին համաշխարհային պատերազմի մեջ:

Դա հին Ռուսաստանի տնտեսական բազան էր, որը կարող էր օգտագործվել պատերազմը վարելու համար:

Ինչ վերաբերում է 1940 թվին, ապա այդ թվին մեր երկրում արտադրվել է՝ 15 միլիոն տոննա շուգուն, այսինքն համարյա չորս անգամ ավելի, քան 1913 թվին, 18 միլիոն 300 հազար տոննա պողպատ, այսինքն չորս և կես անգամ ավելի, քան 1913 թվին, 166 միլիոն տոննա ածուխ, այսինքն հինգ և կես անգամ ավելի, քան 1913 թվին, 31 միլիոն տոննա նավթ, այսինքն՝ երեք և կես անգամ ավելի, քան 1913 թվին, 38 միլիոն 300 հազար տոննա ապրանքային ճացաճատիկ, այսինքն 17 միլիոն տոննայով ավելի, քան 1913 թվին, 2 միլիոն 700 հազար տոննա ճուճ-բամբակ, այսինքն երեք և կես անգամ ավելի, քան 1913 թվին:

Սրանք էին մեր երկրի նյութական հնարավորությունները, որոնցով նա մտավ երկրորդ համաշխարհային պատերազմի մեջ:

Այս էր Սովետական Միության տնտեսական բազան, որը կարող էր օգտագործվել պատերազմը վարելու համար:

Տարբերությունը, ինչպես տեսնում եք, վիթխարի է:

Արտադրության այսպիսի աննախընթաց աճումը չի կարելի համարել երկրի պարզ ու սովորական զարգացում՝ հետամնացությունից դեպի առաջդիմություն: Դա թո՛ղ էր, որի օգնությամբ մեր Հայրենիքը հետամնաց երկրից վերածվեց առաջավոր, ագրարայինից՝ ինդուստրիալ երկրի:

Այդ պատմական վերափոխությունը կատարվեց երեք հնգամյակի ընթացքում, սկսած 1928 թվից՝ առաջին հնգամյակի առաջին տարուց: Մինչև այդ ժամանակ մենք հարկադրված էինք զբաղվել ավերված արդյունաբերության վերականգնմամբ և առաջին համաշխարհային պատերազմի ու քաղաքացիական պատերազմի հետևանքով ստացած վերքերի բուժմամբ: Եթե դրա հետ միասին նկատի առնենք այն հանգամանքը, որ առաջին հնգամյակը կատարվեց չորս տարվա ընթացքում, իսկ երրորդ հնգամյակի իրագործումը պատերազմը ընդհատեց նրա կատարման շրջանը տարում, ապա գուրս է զալիս, որ մեր երկիրը ագրարայինից ինդուստրիալ դարձնելու համար հարկավոր եղավ ընդամենը 13 տարի:

Չի կարելի չընդունել, որ տասներեքամյա ժամկետը անհավատալի կարճ ժամկետ է այդպիսի վիթխարի գործ իրականացնելու համար:

Դրանով էլ, իսկապես ասած, բացատրվում է, որ այս թվերի հրապարակումը իր ժամանակին տարածայնության փոթորիկ առաջ բերեց արտասահմանյան մամուլում: Բարեկամները որոշեցին, որ «հրաշք» է կատարվել: Իսկ անբարյացակամները հայտարարեցին, թե հնգամյակները «բոլշևիկյան պրոպագանդա» և «ՉԵԿԱ-յի ֆոկլուսներ» են: Բայց քանի որ աշխարհում հրաշքներ չեն լինում, իսկ ՉԵԿԱ-ն այնպես ուժեղ չէ, որ վերացնի հասարա-

կական զարգացման օրենքները, ապա արտասահմանում ռասսարակական կարծիքը՝ հարկադրված եզրով հաշտվել փաստերի հետ։

Ի՞նչ քաղաքականության շնորհիվ կոմունիստական պարտիային հաջողվեց այդպիսի կարճ ժամկետում երկրում ապահովել այդ նյութական հնարավորությունները։

Ամենից առաջ երկրի ինդուստրացման սովետական քաղաքականության շնորհիվ։

Երկրի ինդուստրացման սովետական մեթոդը արմատապես տարբերվում է ինդուստրացման կապիտալիստական մեթոդից։ Կապիտալիստական երկրներում ինդուստրացումը սովորաբար սկսվում է թեթև արդյունաբերությունից։ Քանի որ թեթև արդյունաբերության մեջ պահանջվում են քիչ ներդրումներ և կապիտալը ավելի արագ է շրջապտույտ գործում, ըստ որում շահույթի ստացումը ավելի հեշտ գործ է, քան ծանր արդյունաբերության մեջ, ապա թեթև արդյունաբերությունը այնտեղ դառնում է ինդուստրացման առաջին օրենքը։ Միայն երկարատև ժամանակամիջոցից հետո, որի ընթացքում թեթև արդյունաբերությունը շահույթներ է կուտակում և դրանք կենտրոնացնում բանկերում, միայն դրանից հետո է հասնում ծանր արդյունաբերության հերթը և սկսվում կուտակումների աստիճանական տեղաշարժը ծանր արդյունաբերության մեջ՝ նրա ծավալման համար պայմաններ ստեղծելու նպատակով։ Սակայն դա երկարատև պրոցես է, որը պահանջում է մի քանի տասնամյակի մեծ ժամկետ, որի ընթացքում հարկ է լինում սպասել թեթև արդյունաբերության զարգացման և նեղվել առանց ծանր արդյունաբերության։ Հասկանալի է, որ կոմունիստական պարտիան չէր կարող կանգնել այդ ուղու վրա։ Պարտիան գիտեր, որ վերահաս է պատերազմը, որ առանց ծանր ինդուստրիայի հնարավոր չէ երկիրը պաշտպանել, որ անհրաժեշտ է արագ ձեռնամուխ լինել ծանր ինդուստրիայի զարգացմանը, որ այդ գործում ուշանալը նշանակում է տանուլ տալ։ Պարտիան հիշում էր լենինի խոսքերը, որ առանց ծանր ինդուստրիայի անհնարին է պաշտպանել երկրի անկախությունը, որ առանց նրան սովետական կարգերը կարող են կործանվել։ Դրա համար էլ մեր երկրի կոմունիստական պարտիան մերժեց ինդուստրացման «սովորական» ուղին և երկրի ինդուստրացման գործը սկսեց ծանր ինդուստրիայի ծավալումից։ Դա շատ դժվար, բայց հաղթահարելի էր։ Այդ գործում մեծ օգնություն ցույց տվեց արդյունաբերության և բանկերի ազգայնացումը, որը հնարավորություն տվեց միջոցները արագորեն հավաքելու և տեղաշարժելու ծանր ինդուստրիայի մեջ։

Տարակույս չի կարող լինել, որ առանց դրան անհնարին էր այդպիսի կարճ ժամկետում մեր երկիրը դարձնել ինդուստրիալ երկիր։

Երկրորդ, գյուղատնտեսության կուլեկտիվացման քաղաքականության շնորհիվ։

Գյուղատնտեսության ասպարեզում մեր հետամնացությանը վերջ տալու և երկրին ավելի շատ ապրանքային հաց, ավելի շատ բամբակ և այլն տալու համար անհրաժեշտ էր գյուղացիական մանր տնտեսությունից անցնել խոշոր տնտեսության, որովհետև միայն խոշոր տնտեսությունը հնարավորություն ունի կիրառելու նոր տեխնիկա, օգտագործելու ագրոնոմիական բոլոր նվաճումները և տալու ավելի շատ ապրանքային արտադրանք։ Սակայն խոշոր տնտեսությունը լինում է երկու տեսակի՝ կապիտալիստական և կո-

լեկտիվ: Կոմունիստական պարտիան գյուղատնտեսության զարգացման կապիտալիստական սւղու վրա չէր կարող կանգնել ոչ միայն սկզբունքային նկատառումներից ստիպված, այլև նրա համար, որ գա ենթադրում է զարգացման շատ երկարատև ուղի և պահանջում է, որ գյուղացիները նախապես քայքայվեն, դառնան բատրակներ: Երա համար էլ կոմունիստական պարտիան կանգնեց գյուղատնտեսության կոլեկտիվացման ուղու վրա, գյուղացիական տնտեսությունները կոլխոզներում միավորելու միջոցով գյուղատնտեսությունը խոշորացնելու ուղու վրա: Կոլեկտիվացման մեթոդը վերին աստիճանի առաջադիմական մեթոդ գուրս եկավ ոչ միայն նրա համար, որ նա չէր պահանջում գյուղացիների քայքայում, այլև հատկապես նրա համար, որ նա հնարավորություն տվեց մի քանի տարվա ընթացքում ամբողջ երկիրը ծածկել խոշոր կոլեկտիվ տնտեսություններով, որոնք հնարավորություն ունեն կիրառելու նոր տեխնիկա, օգտագործելու ագրոնոմիական բոլոր նվաճումները և երկրին տալու ավելի շատ ապրանքային արտադրանք:

Տարակույս չկա, որ առանց կոլեկտիվացման քաղաքականության մենք չէինք կարողանա այդպիսի կարճ ժամկետում վերջ դնել մեր գյուղատնտեսության դարավոր հետամնացությանը:

Զի կարելի ասել, թե պարտիայի քաղաքականությունը չէր հանդիպում ընդդիմադրության: Ո՛չ միայն հետամնաց մարդիկ, որոնք միշտ հրաժարվում են ամեն մի նոր բանից, այլև պարտիայի աչքի ընկնող շատ անգամներ սխտեմատիկաբար ետ էին քաշում պարտիային և ամեն միջոցով աշխատում էին նրան շեղել-տանել զարգացման կապիտալիստական ռսովորական ուղի: Տրոցկիստների և աջերի բոլոր հակապարտիական մեթոդայինությունները, մեր կառավարության միջոցառումները սաբոտաժի ենթարկելու ուղղությամբ նրանց ամբողջ «աշխատանքը» հետապնդում էին մեկ նպատակ՝ վիժեցնել պարտիայի քաղաքականությունը և արգելակել ինդուստրիացման ու կոլեկտիվացման գործը: Սակայն պարտիան չէր ենթարկվում ոչ մեկի սպառնալիքներին, ոչ էլ մյուսների վայնասունին և վստահորեն առաջ էր գնում, շնայելով և ոչ մի բանի: Պարտիայի մատուցած ծառայությունն այն է, որ նա չէր հարմարվում հետամնացներին, չէր վախենում ընթանալու հոսանքի դեմ և շարունակ պահպանում էր առաջատար ուժի իր դիրքը: Տարակույս չի կարող լինել, որ առանց այդպիսի կայունության և կոփվածության կոմունիստական պարտիան չէր կարողանա պաշտպանել երկրի ինդուստրիացման և գյուղատնտեսության կոլեկտիվացման քաղաքականությունը:

Կարողացավ արդյոք կոմունիստական պարտիան այդպիսի եղանակով ստեղծված նյութական հնարավորությունները ճիշտ օգտագործել ռազմական արտադրություն ծավալելու և Կարմիր Բանակը անհրաժեշտ սպառազինությամբ մատակարարելու համար:

Ես կարծում եմ, որ նա կարողացավ այդ բանը անել, և այն էլ՝ կարողացավ առավելագույն հաջողությամբ:

Եթե չհաշվենք պատերազմի առաջին տարին, երբ արդյունաբերության էվակուացիան դեպի արևելք արգելակեց ռազմական արտադրության ծավալման գործը, ապա պատերազմի մնացած երեք տարիների ընթացքում պարտիան կարողացավ հասնել այնպիսի հաջողությունների, որոնք նրան հնարավորություն տվին ոչ միայն մատակարարել ռազմաճակատին բավարար

քանակությամբ հրետանի, զնդացիր, հրացան, ինքնաթիռ, տանկ, ռազմամթերք, այլև ռեզերվներ կուտակելու Ըստ որում, Հայտնի է, որ մեր սպառազինությունը որակով ո՛չ միայն չէր զիջում գերմանականին, այլև ընդհանուր առմամբ նույնիսկ գերազանցում էր նրան:

Հայտնի է, որ մեր տանկային արդյունաբերությունը պատերազմի վերջին երեք տարիների ընթացքում տարեկան միջին հաշվով արտադրում էր ավելի քան 30 հազար տանկ, ինքնագնաց և զրահամեքենա: (Բուռն ծափահարություններ):

Հայտնի է, այնուհետև, որ մեր ավիացիոն արդյունաբերությունը այդ նույն ժամանակամիջոցում տարեկան արտադրում էր մոտ 40 հազար ինքնաթիռ: (Բուռն ծափահարություններ):

Հայտնի է նույնպես, որ մեր հրետանային արդյունաբերությունը այդ նույն ժամանակամիջոցում տարեկան արտադրում էր բոլոր տրամաշափերի մոտ 120 հազար հրանոթ (բուռն ծափահարություններ), մոտ 450 հազար ձեռքի և հաստոցավոր զնդացիր (բուռն ծափահարություններ), ավելի քան 3 միլիոն հրացան (ծափահարություններ) և մոտ 2 միլիոն ավտոմատ (ծափահարություններ):

Հայտնի է, վերջապես, որ մեր ականանետային արդյունաբերությունը 1942—1944 թվերի ժամանակաշրջանում տարեկան միջին հաշվով արտադրում էր մոտ 100 հազար ականանետ: (Բուռն ծափահարություններ):

Հասկանալի է, որ դրա հետ միաժամանակ արտադրվում էին համապատասխան քանակությամբ հրետանային արկեր, զանազան տեսակի ականներ, ավիացիոն ռումբեր, հրացանի և զնգացրի փամփուշտներ:

Հայտնի է, օրինակ, որ միայն 1944 թվին արտադրվել է ավելի քան 240 միլիոն արկ, ռումբ և ական (ծափահարություններ) և 7 միլիարդ 400 միլիոն փամփուշտ: (Բուռն ծափահարություններ):

Այս է ընդհանուր առմամբ Կարմիր Բանակին սպառազինություն և ռազմամթերք մատակարարելու պատկերը:

Ինչպես տեսնում եք, դա նման չէ այն պատկերին, ինչ ներկայացնում էր մեր բանակի մատակարարումը առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակաշրջանում, երբ ռազմաճակատը հրետանու և արկերի խրոնիկական պակաս էր զգում, երբ բանակը կոչվում էր առանց տանկերի ու ավիացիայի, երբ յուրաքանչյուր երեք զինվորի տրվում էր մեկ հրացան:

Ինչ վերաբերում է Կարմիր Բանակին պարենամթերք և հագուստ մատակարարելուն, ապա բոլորին հայտնի է, որ ռազմաճակատը այդ տեսակետից ոչ միայն որևէ պակաս չէր զգում, այլ նույնիսկ իր մոտ ուներ անհրաժեշտ ռեզերվներ:

Այս է մեր երկրի կոմունիստական պարտիայի աշխատանքի վիճակը պատերազմի սկսվելուց առաջ ընկած ժամանակամիջոցում և բուն պատերազմի ընթացքում:

Այժմ մի քանի խոսք մոտիկ ապագայում կոմունիստական պարտիայի աշխատանքի պլանների մասին: Ինչպես հայտնի է, այդ պլանները շարադրված են նոր հնգամյա պլանում, որը պետք է հաստատվի մոտիկ ժամանակներս:

Նոր հնգամյա պլանի հիմնական խնդիրներն են՝ վերականգնել նրկրի տուժած շրջանները, վերականգնել արդյունաբերության և գյուղատնտեսու-

թյան նախապատերազմյան մակարդակը և այնուհետև քիչ թե շատ զգալի չափով գերազանցել այդ մակարդակը: Ձխոսելով արդեն այն մասին, որ մոտիկ ժամանակներս վերացվելու է քարտային սխտեմը (բուռն, երկարատև ծափահարություններ), հատուկ ուշադրություն պետք է նվիրվի լայն սպառման առարկաների արտադրության ընդլայնմանը, աշխատավորության կենսամակարդակի բարձրացմանը բոլոր ապրանքների գները հետևողականորեն իջեցնելու միջոցով (բուռն, երկարատև ծափահարություններ) և ամեն տեսակ դիտահետազոտական ինստիտուտների լայն շինարարությանը (ծափահարություններ): Դրոնք կարող են գիտությանը հնարավորություն տալ ծավալելու իր ուժերը: (Բուռն ծափահարություններ):

Ես չեմ տարակուսում, որ եթե պատշաճ օգնություն ցույց տանք մեր գիտնականներին, նրանք կկարողանան մոտիկ ժամանակներս ոչ միայն հասնել, այլև անցնել մեր երկրի սահմաններից դուրս գիտության ունեցած նվաճումներից: (Երկարատև ծափահարություններ):

Ինչ վերաբերում է ավելի երկարատև ժամանակամիջոցի պլաններին, ապա պարտիան մտադիր է կազմակերպել ժողովրդական տնտեսության նոր հզոր վերելք, որը մեզ հնարավորություն տալու է մեր արդյունաբերության մակարդակը նախապատերազմյան մակարդակի համեմատությամբ բարձրացնելու, օրինակ, երեք անգամ: Անհրաժեշտ է՝ մենք հասնենք այն բանին, որ մեր արդյունաբերությունը կարողանա տարեկան արտադրել մոտ 50 միլիոն տոննա շուգուն (երկարատև ծափահարություններ), մոտ 60 միլիոն տոննա պողպատ (երկարատև ծափահարություններ), մոտ 500 միլիոն տոննա ածուխ (երկարատև ծափահարություններ), մոտ 60 միլիոն տոննա նավթ (երկարատև ծափահարություններ): Այդ պայմանով միայն կարելի է համարել, որ մեր Հայրենիքը ապահովված կլինի ամեն տեսակ պատահականություններից: (Բուռն ծափահարություններ): Դրա համար կպահանջվի գուցե երեք նոր հնգամյակ, եթե ոչ ավելի: Բայց այդ բանը կարելի է անել, և մենք պետք է այդ անենք: (Բուռն ծափահարություններ):

Այս է իմ հակիրճ հաշվետվությունը կոմունիստական պարտիայի մոտավոր անցյալի գործունեության մասին և ապագայի նրա աշխատանքի պլանների մասին: (Բուռն, երկարատև ծափահարություններ):

Ձեր գործն է դատել, թե որքան ճիշտ է աշխատել և աշխատում պարտիան (ծափահարություններ), և արդյոք նա չէ՞ր կարող ավելի լավ աշխատել: (Միծաղ, ծափահարություններ):

Ասում են, որ հաղթողներին չեն դատում (միծաղ, ծափահարություններ), որ նրանց չպետք է քննադատել, չպետք է ստուգել: Եա ճիշտ չէ, Հաղթողներին կարելի է և պետք է դատել (միծաղ, ծափահարություններ), կարելի է և պետք է քննադատել ու ստուգել: Եա օգտակար է ոչ միայն գործի համար, այլև հենց հաղթողների համար (միծաղ, ծափահարություններ), ավելի քիչ սնապարծություն կլինի և ավելի շատ համեստություն կլինի: (Միծաղ, ծափահարություններ): Ես գտնում եմ, որ ընտրական կամպանիան ընտրողների դատն է կոմունիստական պարտիայի նկատմամբ, որպես կառավարող պարտիայի նկատմամբ: Իսկ ընտրությունների արդյունքները նշանակելու են ընտրողների դատավճիռ: (Միծաղ, ծափահարություններ): Քիչ արժեք կունենար մեր երկրի կոմունիստական պարտիան, եթե նա վախենար քննադատությունից, ստուգումից: Կոմունիստական պար-

տիան պատրաստ է ընդունելու ընտրողների դատավճիռը (Բուռն ծափա-
ճառություններ):

Հետրական պայքարում կոմունիստական պարտիան մենակ չի հանդես
գալիս: Նա ընտրություններին գնում է անպարտիականների հետ բլոկ կազ-
մած: Անցյալ ժամանակներում կոմունիստները որոշ անվստահությամբ էին
վերաբերվում անպարտիականներին և անպարտիականությանը: Այդ բանը
բացատրվում է նրանով, որ անպարտիականության դրոշով հաճախ քողարկ-
վում էին զանազան բուրժուական խմբեր, որոնց շահավետ չէր ընտրողների
առաջ հանդես գալ առանց դիմակի: Այդպես էր անցյալում: Սակայն այժմ
մեզ մոտ ուրիշ ժամանակներ են: Այժմ անպարտիականներին բուրժուա-
զիայից բաժանում է մի պատենշ, որը կոչվում է սովետական հասարակա-
կարգ: Այդ իսկ պատենշը անպարտիականներին կոմունիստների հետ միա-
վորում է սովետական մարդկանց որպես մեկ ընդհանուր կոլեկտիվ: Ապրե-
լով ընդհանուր կոլեկտիվում, նրանք միասին են պայքարել մեր երկրի հզո-
րության ամրապնդման համար, միասին են պատերազմել և արյուն թափել
ռազմաճակատներում հանուն մեր Հայրենիքի ազատության ու վեհության,
միասին են կռվել ու կռվել հաղթանակը մեր երկրի թշնամիների դեմ: Նրանց
միշտ տարբերությունը միայն այն է, որ առաջինները գտնվում են պար-
տիայի շարքերում, իսկ մյուսները՝ ոչ: Բայց այդ ձևական տարբերություն
է: Կարևորը այն է, որ թե սրանք և թե նրանք կերտում են միևնույն բնդ-
հանուր գործը: Դրա համար էլ կոմունիստների և անպարտիականների բլո-
կը բնական ու կենսական գործ է: (Բուռն, Երկարատև ծափաճառությու-
ններ):

Վերջում թույլ տվեք շնորհակալություն հայտնել ձեզ այն վստահության
համար, որ դուք ցույց տվիք ինձ (Երկարատև, Երկար ժամանակ չղաղաբող
ծափաճառություններ: Տեղից բացականչություն. «Բոլոր հաղթանակների Մեծ
ղուրավար ընկեր Ստալինին, ուռա՜»), առաջադրելով Գերագույն Սովետի
դեպուտատության իմ թեկնածությունը: Կարող եք չտարակուսել, որ ես
կաշխատեմ արդարացե՛լ ձեր վստահությունը: (Բոլորը ուռֆի են կանգնում:
Բուռն, Երկար ժամանակ չղաղաբող ծափաճառություններ, որոնք վերածվում
են օվաղիայի: Դաճի՛նի զանազան ծայրերից ճնշում են բացականչությու-
ններ. «Կեցցե՛ Մեծ Ստալինը, ուռա՜»: «Ժողովուրդների մեծ առաջնորդին,
ուռա՜»: «Փա՛ռք Մեծ Ստալինին»: «Կեցցե՛ համաժողովրդական թեկնածու
ընկեր Ստալինը»: «Մեր բոլոր հաղթանակները կերտող ընկեր Ստալինին՝
փա՛ռք»):